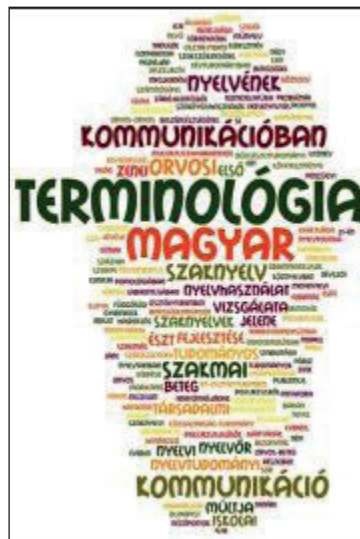

Balogh Judit

Tudósítás a szaknyelvi konferenciáról

2012. november 21–22-én az ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszéke, a Magyar Szemiotikai Társasággal karöltve, megrendezte az *Új nézőpontok a magyar nyelv leírásában* konferenciasorozat 4. rendezvényét *Diskurzusok a szakmai diskurzusról. A tudományok, szakmák nyelvének leírása* címmel. A konferencia szervezőbizottságának tagjai: Antalné Szabó Ágnes, Balázs Géza, Keszler Borbála, Lengyel Klára; titkára: Veszelszki Ágnes; hallgatói segítői pedig: Balogh Andrea és Németh Luca Anna voltak.

1. kép
A konferencia logója

Juhász Dezső intézetigazgató nyitotta meg az előadás-sorozatot, majd Pustay János (Nyugat-magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központ; Konstantin Filozófus Egyetem, Nyitra), Fóris Ágota (Károli Gáspár Református Egyetem) és Kurtán Zsuzsa (Pannon Egyetem) tartott plenáris előadást. Az előadások felidézésében felhasználtam a konferencia absztraktgyűjteményét, amely az interneten is elérhető az érdeklődő olvasók számára (1).

Juhász Dezső konferenciányitó beszédében felhívta a figyelmet arra, hogy az Európai Unióban a más nyelvek beszélőivel való kommunikációhoz a fordítástudományt, a szaknyelvi kutatást kell fejleszteni. A terminológián túl a pragmatikának is kiemelt szerepe van ebben. Nemcsak az újdonságokat kell befogadni, hanem a régi eredményeket is új közegben kell használni (például a régi és a mai orvosi nyelv kapcsolata tartozik ide). Kérdéses, hogyan kell értékelni, szótári minősítéssel ellátni például a határon túli magyar szaknyelveket. Napi nyelvújítást kell manapság folytatnunk, de ez nem újdonság, hiszen már az Árpád-korban is volt nyelvújítás, később pedig az orvosi nyelv megújítása vagy a sportnyelv két világháború közötti megújódása is jelentős eredményeket hozott.

Pustay János (Savaria Egyetemi Központ, Konstantin Filozófus Egyetem, Nyitra) *Minek nevezzetek?* című plenáris előadásának a bevezetőjében a terminológiával összefüggő általános kérdésekkel foglalkozott: különböző terminológiaértelmezési lehetőségekkel, a terminológia céljával és feladatával, az egyértelmű terminológia igényével és lehetetlenségével. Beszélt arról, hogy a világ nyelveinek száma hat-hétezer,

de előfordulhat, hogy a nyelvek 80%-a (a kisnyelvek nagy része) eltűnik az évszázad végére. Az előadás központi része – elsősorban a nyelvpolitika szemszögéből – a *minek nevezzelek* kétféle értelmezésére, a *miértre* (a nyelvpolitika hatékony eszköze, a nyelvmegmaradás feltétele) és a *hogyanra* (az anyanyelvű vagy nemzetközi terminológia) adott lehetséges válaszokat. Elhangzott, hogy a nyelv státusza meghatározó (regionális, államnyelv, kisnyelv) – példa erre a viszonylag kevés (egymillió) beszélővel rendelkező észt nyelv, amely az EU hivatalos nyelve, valamint a regionális nyelvnek számító tatár nyelv, amelynek hétmillió beszélője van. Az előadás hangsúlyozta, hogy ha a fogalmak jelentésében nincsen konszenzus, „megfeneklik” a kommunikáció. Elsődleges a pontos megnevezés igénye, az anyanyelvi információhoz jutás, amely (a presztízsen keresztül) a nyelv megmaradásának is záloga.

Fóris Ágota (Károli Gáspár Református Egyetem) szintén plenáris előadást tartott *A szaknyelvek terminológiai szempontú megközelítése* címmel. A bevezető gondolatok szerint a magyar szaknyelvkutatást a nyelvújításhoz és az annak során kialakult nyelvműveléshez szokták kötni. A tudományok, szakmák nyelvének leírása régi célja a magyar tudományos élet szereplőinek: a tudományok és szakmák művelőinek és a nyelvészeknek egyaránt. A szaknyelvek nyelvészeti szempontú vizsgálata körülbelül az 1970-es évekig a szakszókincs vizsgálatára összpontosított. Ekkorra indult meg a különböző szaknyelvek mondattani, szövegtani, pragmatikai vizsgálata, és nagymértékben kiszélesedett a vizsgálatok tere és módszere is. Az 1990-es években a pragmatikai szemlélet és a fordításkutatás újabb irányba terelte a szövegvizsgálatokat, ezen belül a szakszövegek elemzését is. A pragmatikai szempontú szövegtipológia művelői arra hívták fel a figyelmet, hogy a szakszövegek jellemzőit nem lehet „általában” leírni, hanem ennél pontosabban, árnyaltabban, tárgykörökre és műfajokra bontva célszerű tanulmányozni. Szintén az 1990-es években erősödött meg a ma már nyelvészeti irányzatnak tekinthető terminológia. Előtérbe kerülésének több oka van: az informatika és a telekommunikációs eszközök fejlődése, az új eszközök és módszerek bevezetése a kutatásban, az oktatásban és a gyakorlati munkában. Kiemelt szerepet játszik az egyesült Európa közös gazdasági, fogalmi, terminológiai rendszerének a megteremtésére való igény is.

A harmadik plenáris előadást Kurtán Zsuzsa (Pannon Egyetem Angol–Amerikai Intézet) tartotta *Szaknyelvek az oktatásban: kutatási irányzatok és alkalmazások* címmel. Kitért arra, hogy az egyes tudományterületek, szakmák beszélőközösségei specifikus szakmai kultúrákat hoznak létre, ennek megfelelően a forma, a jelentés és a használat összefüggéseiben megragadható szakmai nyelvhasználatot nagyfokú sokszínűség jellemzi, ugyanakkor ennek univerzális ismérvei is vannak. Az előadás kiindulópontja szerint a magyar mint anyanyelv, környezetnyelv vagy idegen nyelv specifikus oktatása és fejlesztése alapvető szerepet játszik a közoktatás és a felsőoktatás színterein a tudományok és a szakmák nyelvhasználatának a kialakításában, valamint fejlesztésében is, illetve valamennyi tantárgy feladata kell legyen a szaknyelvfejlesztés. Az előadó áttekintette azokat a főbb nyelvészeti és pedagógiai kutatási irányzatokat, hatásokat és hangsúlybeli eltolódásokat, amelyek mára az oktatás jellemző kontextusaiban befolyásolják a szaknyelvek oktatását, a szakmai nyelvhasználat fejlesztését. Középpontba helyezte a tervezésnek, az oktatás megvalósításának, a tananyagoknak, a tankönyveknek, valamint a tanárképzésnek és a pedagógus-továbbképzésnek a szempontjait. Kutatási eredmények alapján rámutatott az eddig még nem kellően kihasznált lehetőségekre, amelyek hozzájárulhatnak ahhoz, hogy a szakmai és a nyelvi/szaknyelvi képzés egymás hatékonyságát erősítő folyamattá válhasson.

A plenáris előadások után a munka szekciókban folytatódott tovább. A legtöbb előadás szaknyelvi jellegű volt, így elhangzott például a szaknyelvi neologizmusokkal foglalkozó, a földrajzi, a jogi, a kémiai, a közgazdaság-tudományi, a marketinges, a névtudományi, a növénytan, a nyelvészeti, a zenei stb. szaknyelv kérdéseiről szóló előadás. Másrésztől többen is szóltak az orvosi nyelvről, valamint az oktatással kapcsolatos nyelvhasználatról, illetve a szaknyelvkutatás történetéről.

2. kép

A konferencián 45 előadás hangzott el 12 szekcióban, 50 előadó részvételével

A szaknyelvi kutatások történetéről szóló előadások közül érdemes megemlíteni Balázs Gézának, az ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszék vezetőjének az előadását. *A szakmai nyelvhasználat múltja és jelene. Jövője?* című előadásának nyitányaként elmondta: a tanszéken a kezdetektől fogva hagyománya van a szaknyelvkutatásnak. A magyar szaknyelvkutatás bibliográfiáját 1970-ben állították össze az elődök, az összeállítás 1980-ban jelent meg. Az előző, egyébként első „összmagyar” nyelv művelő és szaknyelvi tanszéki konferencián, 1992-ben elhangzott, hogy a magyar nyelv azon pár tucat nyelv közé tartozik, amelyen a szakmák-tudományok anyanyelven művelhetők. Ennek a tömör kijelentésnek az igazságán akkor és azóta is sokan megdöbbennek. A kijelentést nyelvpolitikai (nyelvtervezési), nyelvstratégiai és nyelv művelő szempontból lehet igazolni és magyarázni. A magyar szaknyelvi-szaknyelv művelő hagyományok Sylvester János, de különösen Apáczai Csere János óta folyamatosak. Ma is sokféle iskolában, szemléleti keretben, rendszerint alkalmazott nyelvészeti iskolákban, Szombathelyen, Veszprémben, Miskolcon találkozhatunk velük. Az előadás áttekintette a mai szaknyelvkutatás erővonalait, hagyományos és modern irányzatait, egyúttal javasolta a szorosabb (stratégiai) együttműködést. A szaknyelvek művelése az a terület, amelyet még a nyelv művelés kritikusai sem elleneznek, ráadásul folyamatos (interdiszciplináris) kapcsolatot feltételez az összes szaktudomány és a nyelvtudomány között. Ilyen módon akár a nyelvtudomány kiterjesztésének is tekinthető.

Szathmári István, az ELTE professzor emeritusa *Hogyan indult meg a szaknyelvek vizsgálata a Magyar Nyelvtudományi Társaság történetének első korszakában (1904–1919)?* címmel tartott előadást. 1904 végén alakult meg a Magyar Nyelvtudományi Társaság, és már 1905 elején megjelent folyóiratának, a *Magyar Nyelvnek* az első füzetét. A társaság két fő célt tűzött ki maga elé: a magyar nyelv sokrétű, főleg történeti kutatását és a közérdeklődés felkeltését nyelvünk iránt. Ezek teljesítéséhez viszonylag gyorsan kialakította a megfelelő szervezeti és működési formákat. A társaság munkájában nyelvészekon kívül kezdettől fogva irodalomtörténészek, néprajztudósok, történészek is részt vettek; a *Magyar Nyelv* megjelenése pedig főként Szily Kálmán szervező- és vezető munkájának volt köszönhető. Szily azonban eredetileg természettudós volt, aki korábban a Természettudományi Társulatnak és folyóiratának, a *Természettudományi Közlönynek* a megalapításán és felvirágoztatásán munkálkodott. Így érthető, hogy a Magyar Nyelvtudományi Társaság közvetlen feladatai közé a „tudományos műnyelv” vizsgálata is bekerült. A társaság történetének első korszakában a szaknyelvvél való foglalkozás ugyan nem tartozott a vezető részdiszciplínák közé, de az idevágó írások az alapvetést elvégezték, hogy azután az 1970-es években külön szaknyelvi szakosztály is megalakulhasson.

Keszler Borbála, az ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszék professzor emeritusa az orvosi nyelvi szekcióban *Pápai Páriz Ferenc és a magyar orvosi nyelv* címmel tartott előadást, amelyben a XVII. század egyik leghíresebb polihistorának és a fejedelmi udvar orvosának két fontos műve alapján (az egyik ezek közül a *Pax Corporis*, azaz 'a test békéje', amely az első magyar nyelvű nyomtatott orvosi könyv volt) vizsgálta Pápai Páriz orvosi nyelvét. Az előadás elsősorban Pápai Páriz orvosi szó- és kifejezőképességével foglalkozott, és bemutatta, hogy Pápai Páriz szavai és kifejezései a maguk korában egyszerűek, világosak, könnyen érthetőek voltak, mivel a szerző szándéka szerint nem tudósoknak, hanem a házi cselédes gazdáknak és gazdasszonyoknak, valamint az ügyefogyott szegényeknek szóltak. Az írások nem mellőzték a betegségek lehetséges okainak, jeleinek, a betegség lefolyásának, várható kimenetelének, a betegség gyógyításának és a lehetséges gyógymódoknak a leírását sem.

A konferencia második napján hallhatták az érdeklődők az anyanyelvoktatással kapcsolatos előadásokat, mégpedig két szekcióban, a délelőtti Kovácsné Nagy Emese (Miskolci Egyetem) vezette. Kovácsné Nagy Emese *A tanulók beszédképességének a fejlesztése csoportmunkával* címmel tartott előadást. Véleménye szerint a megfelelő tanítási módszer megválasztásával lehetőség nyílik arra, hogy az osztályok heterogenitását kihasználjuk, és olyan pedagógiai előnyt kovácsoljunk belőle, amely a tanulók közötti kommunikáció és ezzel az ismeretelsajátítás szintjének emelkedéséhez vezet. Az előadás alapjául szolgáló kutatás célja annak a megállapítása volt, hogy az általános iskolákban egyre inkább előtérbe kerülő csoportmunka során a tanár irányító szerepének csökkenésével a tanulók közötti együttműködés, kommunikáció miként változik, illetve ez a változás hogyan nyilvánul meg a tanulók beszédgyakoriságában és a kommunikáció minőségében. A kutatás során feltételezték, hogy az a tanuló, aki az órai munka során a tananyaggal kapcsolatban többet beszél, kommunikál, tevékenykedik, az többet is tanul. Az eredmények azt mutatták, hogy a tanár – irányító szerepének átadásával – képes a tanulók közötti egyenrangú interakció elősegítésére, vagyis minél inkább háttérbe vonul, annál inkább együtt dolgoznak a gyerekek. Ugyanakkor, ha a tanári irányítás dominál, megmarad, akkor a gyerekek kevesebbet beszélnek, és így kevesebbet is tanulnak.

H. Tomes Tímea (Eszterházy Károly Főiskola, Eger) *Kommunikáció az osztályteremben* címmel tartotta a szekció második előadását. Arról beszélt, hogy az iskolai, tantermi kommunikáció nagy része normatív, ezek a szabályrendszerek azonban bizonyos mértékben befolyásolhatók. A tanórákon leggyakrabban a frontális munkaformát alkalmazzák, azaz a kommunikációs folyamatot a felek hierarchikus viszonya határozza meg, ugyanakkor a tantermi interakció egy kialakított konvenció értelmében működik. A szabályok ismeretében az egyes lépések alku tárgyát képezik. Az előadás az osztálytermi kommunikációs folyamat jellemzőivel, a kommunikációt meghatározó tényezők feltárásával foglalkozott.

Szabó Tamás Péter (MTA Nyelvtudományi Intézet) *Az iskolai metanyelvi szocializáció dinamizmusa* című előadásában arról beszélt, hogy az egyes tantárgyak terminológiájának a megismerésén keresztül az adott tudományterület jellemző érvelésmódjait, bizonyítási eljárásait is megtanulják a diákok. Így van ez a nyelvről való beszéd tanulásakor is. A nyelvtanórai magyarázatok mint nyelvi ideológiák megismerése és a kapott feladatok gyakorlása során a tanulók sajátos metanyelvi rutint szereznek. A diskurzuselemzés és a konverzációelemzés módszertanával az előadó egy országos vizsgálat korpuszát elemezte, egyaránt tekintetbe véve tantermi interakciók, valamint tanárokkal készített félig strukturált kutatási interjúk tanulságait. Az előadás órajegyzőkönyvek segítségével a tantermi metanyelvi diskurzusok során kimutatható tanári és diákrutinokat vizsgálta, ugyanakkor – interjúrészletek segítségével – a fennálló gyakorlatot, a diskurzusban elfoglalt pozíciókat magyarázó és értelmező ideológiákat is bemutatott. Az elemzések során kiemelt szerepet kaptak azok az interakciós rutinok – érvelési, illetve önpozicionálási eljárások –, amelyek segítségével a tanárok az általuk terjesztett ideológiák dominanciáját kívánják biztosítani a metanyelvi diskurzusok során.

Kecskés Judit és Kovács Mária (Miskolci Egyetem) *A nyelvi hátránnyal küzdő gyermekek tantárgyi szakszókincsének fejlesztése* című előadásukban bemutatták, hogy a Miskolci Egyetemen működő

Együtthaladó program célja a nyelvi hátránnyal küzdő gyermekek magyar nyelvi kompetenciáinak a fejlesztése. Kutatásuk egyik területe az általános iskolai tantárgyakhoz kapcsolódó szakszókincs oktatásának és elsajátításának a problémája. Az oktatás szempontjából az egyes tantárgyak szakszókincsét a NAT és a hozzá kapcsolódó kerettantervek alapján megírt tankönyvek tartalmazzák, amelyek alapvetően a magyar anyanyelvű gyermekek tanulmányi előismereteire és nyelvi kompetenciáira épülnek. A közoktatásban azonban egyre több olyan kisdíák tanul, aki nem megfelelő nyelvi szinten használja a magyar nyelvet, és nyelvi hátrányuk iskolai kudarcélményhez, lemorzsolódáshoz vezethet. Az őket tanító pedagógusok számára az egyetemen a matematika, a természetismeret-biológia, a magyar nyelv és irodalom tantárgyakhoz kapcsolódó lexikai mátrixot készítették, amely a megfelelő nyelvtudási szintre bontva tartalmazza a szakszókincset, támpontot adva a tanároknak ahhoz, hogyan differenciálják a szakszókészletet a különböző nyelvi szinten beszélő gyermekek számára, továbbá ahhoz, hogyan fejlesszék ezt magasabb szintre. A gyermekeknek készült oktatási segédanyagok ezt a szakszókincset képezik le feladatok formájában.

A délutáni anyanyelv-pedagógiai szekciót Antalné Szabó Ágnes (ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszék) vezette. Előadásában, amelynek a *Szaknyelv az iskolai kommunikációban* címet adta, a tanári kommunikáció szaknyelvhasználatát elemezte az osztálytermi diskurzusban. Az előadás alapját képező kutatás célja – pragmatikai, diskurzuselemzési és pedagógiai kutatási keretben – a tanári kommunikáció szaknyelvi „rétegeinek” a feltárása, valamint a tanári szaknyelvhasználat pragmatikai és pedagógiai funkcióinak a vizsgálata az osztálytermi diskurzus folyamatában. A kutatás részben lejegyzett videós tanórák empirikus vizsgálatára épült. Az előadás egy beszédforduló-kutatást, valamint ennek kontextusát és eredményeit is bemutatta. Tanulságos adat, hogy az elemzett órákon a tanári beszédforduló átlagosan 27, a tanulói beszédforduló 7 szóból állt. Az a kérdés is felmerült, hogy van-e tanórai szociolektus (pedagóguslektus, edulektus), speciális szakszókincs. Természetesen létezik szaktárgyi szakszókincs (például: *zöngétlenedés, hasonulás*), szakpedagógiai szakszókincs (például: *szerepjáték, páros munka*), intézményi és egyéni szakszókincs. Antalné Szabó Ágnes kifejtette, hogy a szakszókincs többretegű, a pedagógusszaknyelvre speciális megnyilatkozástípusok, sajátos forduló- és diskurzusmintázatok a jellemzők.

Gonda Zsuzsa (Eötvös József Gimnázium, ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszék) *A tanári kommunikáció jellegzetességei az IKT-osztályteremben* címmel tartott előadást. Arról beszélt, hogy az iskolai nevelés műszaki-technikai környezete jelentős mértékben megváltozott a különböző IKT-eszközök oktatásban való elterjedésének köszönhetően. Ezek az interaktív eszközök új résztvevőként jelennek meg az osztálytermi kommunikációban, és a velük létrehozott interakció befolyásolja a tanárok megnyilatkozásait. A kutatás célja a tanár és az IKT-eszközök között létrejövő interakció nyelvi jellegzetességeinek a feltárása volt a diskurzuselemzés keretein belül, különös tekintettel a technolektusra. A kutatás 10 magyar nyelvű, digitálisan rögzített és lejegyzett tanóra elemzésére épült. A tanórák főbb vizsgálati szempontjai a következők voltak: a tanár és az IKT-eszközök között létrejövő szomszédsági párok száma, hossza és kognitív minősége; a tanár IKT-eszközökre vonatkozó megnyilatkozásainak a típusa, valamint a tanár technolektusában megjelenő szaknyelvi kifejezések. Az előadás a vizsgálat eredményeinek megfelelően összegezte az IKT-osztályteremben jellemző tanári kommunikáció sajátosságait.

Hujber Szabolcs (Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda, Károlyi Mihály Magyar–Spanyol Tannyelvű Gimnázium) egy középiskolai osztályt hozott az előadására, amelynek az *Állandó (nevű?) határozó* címet adta. Elmondta, hogy sokszor elhangzik a középiskolai nyelvtanórán egy-egy leíró nyelvtani jelenség megnevezése kapcsán a diákok szájából a következő megállapítás: „Ezt mi nem így tanultuk általánosban.” A tudomány fejlődésével, az újabb kutatások tananyagba való beépülésével azonban elkerülhetetlenné válik a leíró nyelvtan tanítása során használatos szakszókészlet változása. De hogyan reagál erre a tankönyvpiac és a gyakorlati oktatás? Leváltja-e a régi, a tanításban rögzült fogalmat, kifejezést az új terminus, vagy egymás mellett élnek, egyenrangú változatként? A tankönyvkínálat sokszínűsége magában rejti-e annak a veszélyét, hogy máshogy,

más elnevezéssel tanulják meg ugyanazt a nyelvi jelenséget az egyes iskolákban, attól függően, hogy melyik tankönyvből tanulnak a diákok? A tanár „kiigazíthatja-e” a tananyag adott részeit a tudomány legfrissebb vagy egyszerűen a tankönyvben leírtaktól eltérő eredményeit felhasználva? Nem bontja-e meg ezzel a tankönyvben megjelenő egységes szemléletet?

A bemutatott előadásokon kívül még számtalan érdekes téma hangzott el a konferencián, az előadók közül néhány ismert név, egyetemi oktató: Adamikné Jászó Anna (ELTE BTK), Balogh Judit (ELTE BTK), Bartha Csilla (ELTE BTK), Bodnár Gábor (ELTE BTK), Kugler Nóra (ELTE BTK), Laczkó Krisztina (ELTE BTK), Minya Károly (Nyíregyházi Főiskola), Pelczéder Katalin (Pannon Egyetem), Pomozi Péter (ELTE BTK), Schirm Anita (Szegedi Tudományegyetem), Szentgyörgyi Rudolf (ELTE BTK), Szili Katalin (ELTE BTK), Tóth Etelka (ELTE BTK), T. Somogyi Magda (ELTE BTK), Veszelszki Ágnes (ELTE BTK). A felsorolt oktatók mellett mesterszakos hallgatók és doktoranduszok is képviselték magukat az előadók között. A konferencián elhangzott előadások nagyon sokfélék, érdekesek és gondolatébresztőek voltak.

Irodalom

(1) http://www.veszelszki.hu/images/honlap/szny_absztraktok.pdf (2013. január 29.)

Balogh, Judit: Reporting on the Terminology Conference

Az írás szerzőjéről

Balogh Judit

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, Magyarország

baloghjuditeva[kukac]gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-9053-1478>